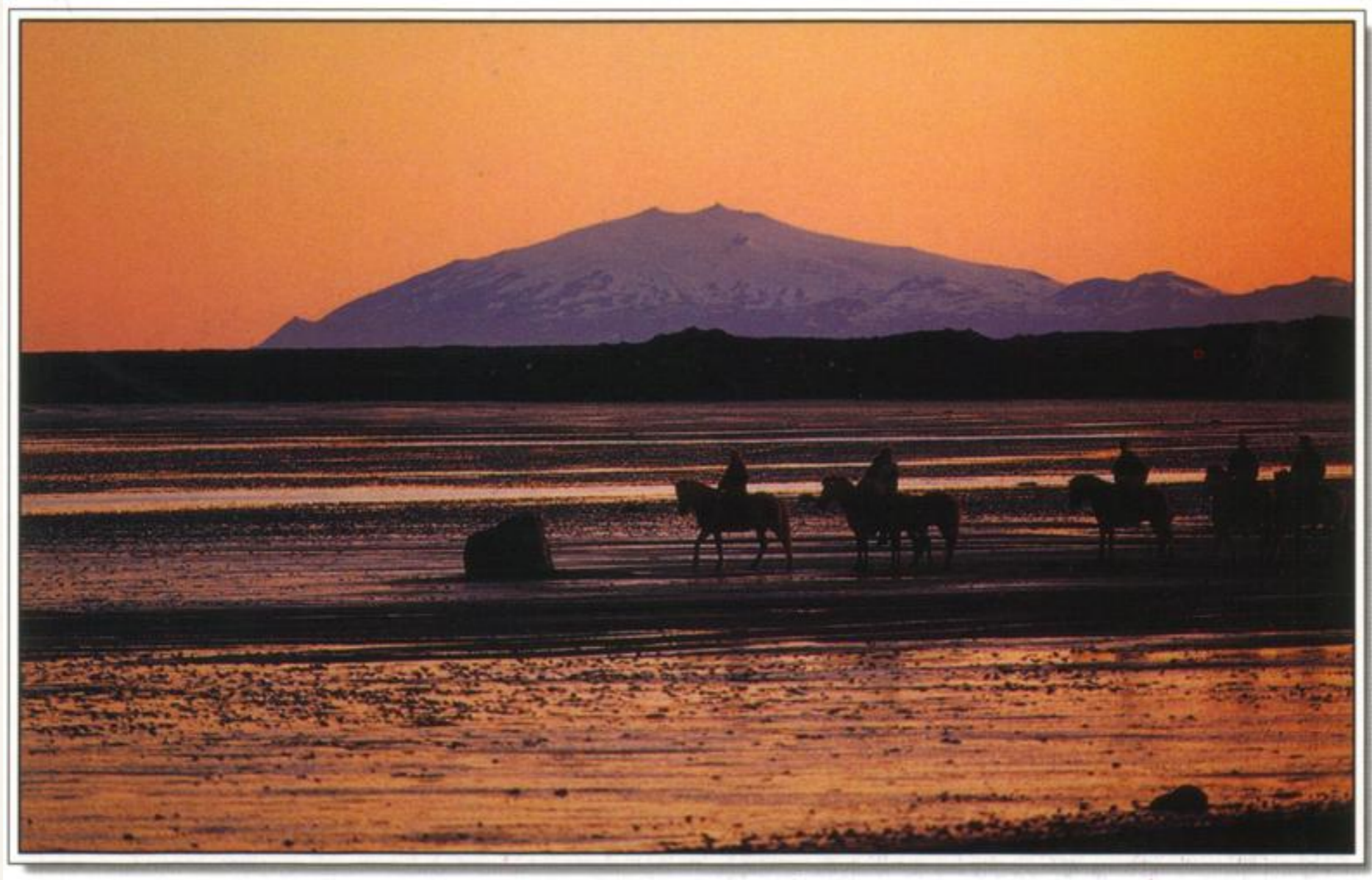

Erfðafræði fatlana – nýjar víddir

Jón Jóhannes Jónsson

Vorráðstefna Greiningar- og ráðgjafarstöðvar ríkisins

12. og 13. maí 2016

Erfða- og sameindalækni-fræðideild (ESD)

- Eina deildin sinnar tegundir á Íslandi
- Alhliða erfðaheilbrigðisþjónusta fyrir allt landið
  - Rannsóknarstofur og klínísk erfðafræði/erfðaráðgjöf
- Kennsla og rannsóknir
- Þjónusta byggir á alþjóðlegum stöðlum og ráðleggingum
- Vefur með fræðsluefni fyrir fagfólk og almenning
  - Orðalisti í erfðafræði
  - Bæklingar sem hægt er að prenta út
  - [Rannsóknarsvið/Erfða--og--sameindalaeknisfraedi](#)

Ópreyjufull að fá nýjan spítala!

Ástæður komu í klíníska erfðafræði og erfðaráðgjöf

- ❖ Fjölbreyttar
- ❖ Greining á mögulegu erfðavandamáli
- ❖ Leiðbeiningar um val og túlkun erfðaprófa
- ❖ Í kjölfar klínískrar greiningar erfðasjúkdóms
- ❖ Fjölskyldusaga
- ❖ Meðganga og fóstur
- ❖ Áhættumat – forspárpróf fyrir sjúkdóm sem gæti komið fram síðar

- ❖ Best að fá tilvísun en sjálfsvísun nægir

Erfðaráðgjöf

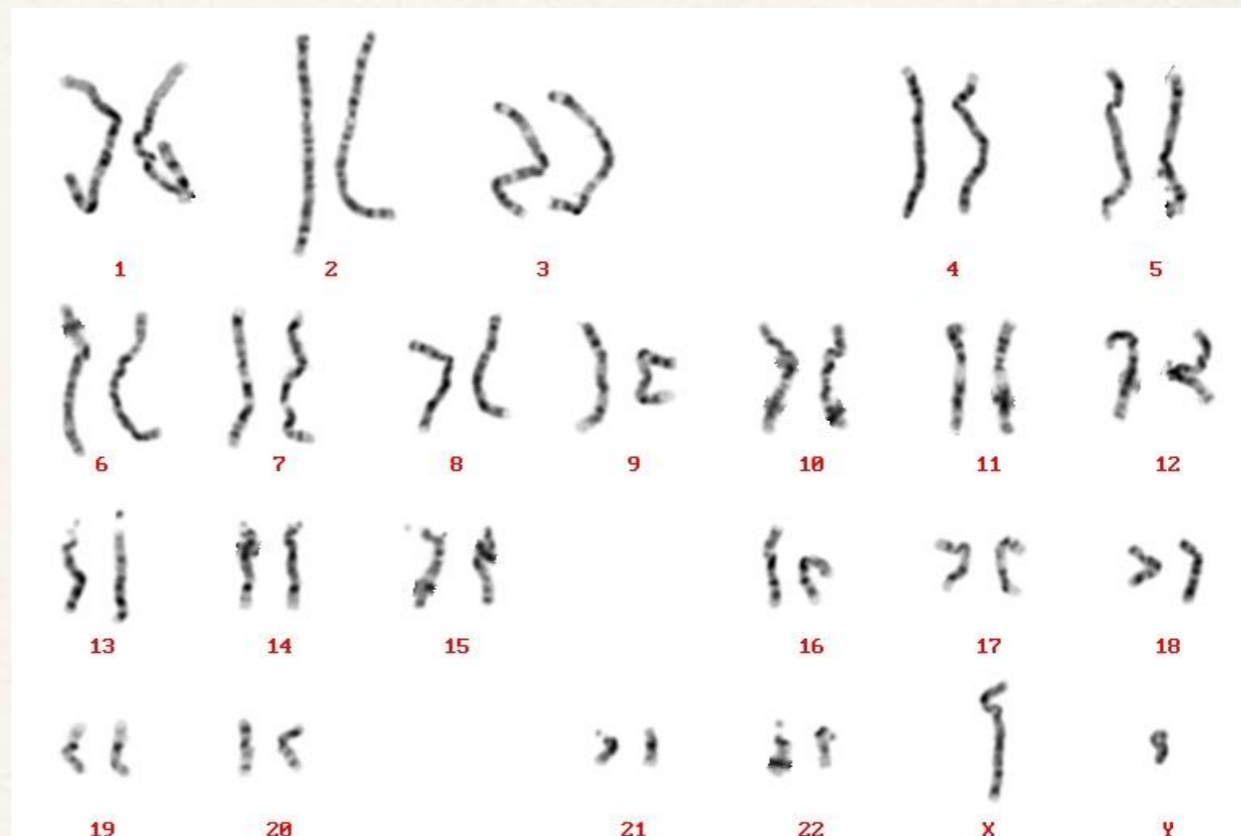

- ↳ Ekki leiðandi ef vandi er ekki fyrst og fremst læknisfræðilegur
- ↳ Upplýsingagjöf með samkennd
- ↳ Rétt áhætta sem ráðþegi skilur og setur í rétt samhengi:
  - ↳ 2-4% af börnum með meðfædd vandamál
  - ↳ 1 af 3 einstaklingum fær krabbamein
- ↳ Tilfinningar og reynsla á móti hlutlægum rökum
- ↳ Túlkun á alvarleika og líkum er huglæg og mismunandi:
  - ↳ ≥ 1 at 10 er mikil áhætta
  - ↳ ≤ 1 af 20 er lítil áhætta
- ↳ Sjúkdómsbyrði vegur meira en töluleg áhætta

11 ára drengur með þroskaröskun og hreyfiproskafrávik

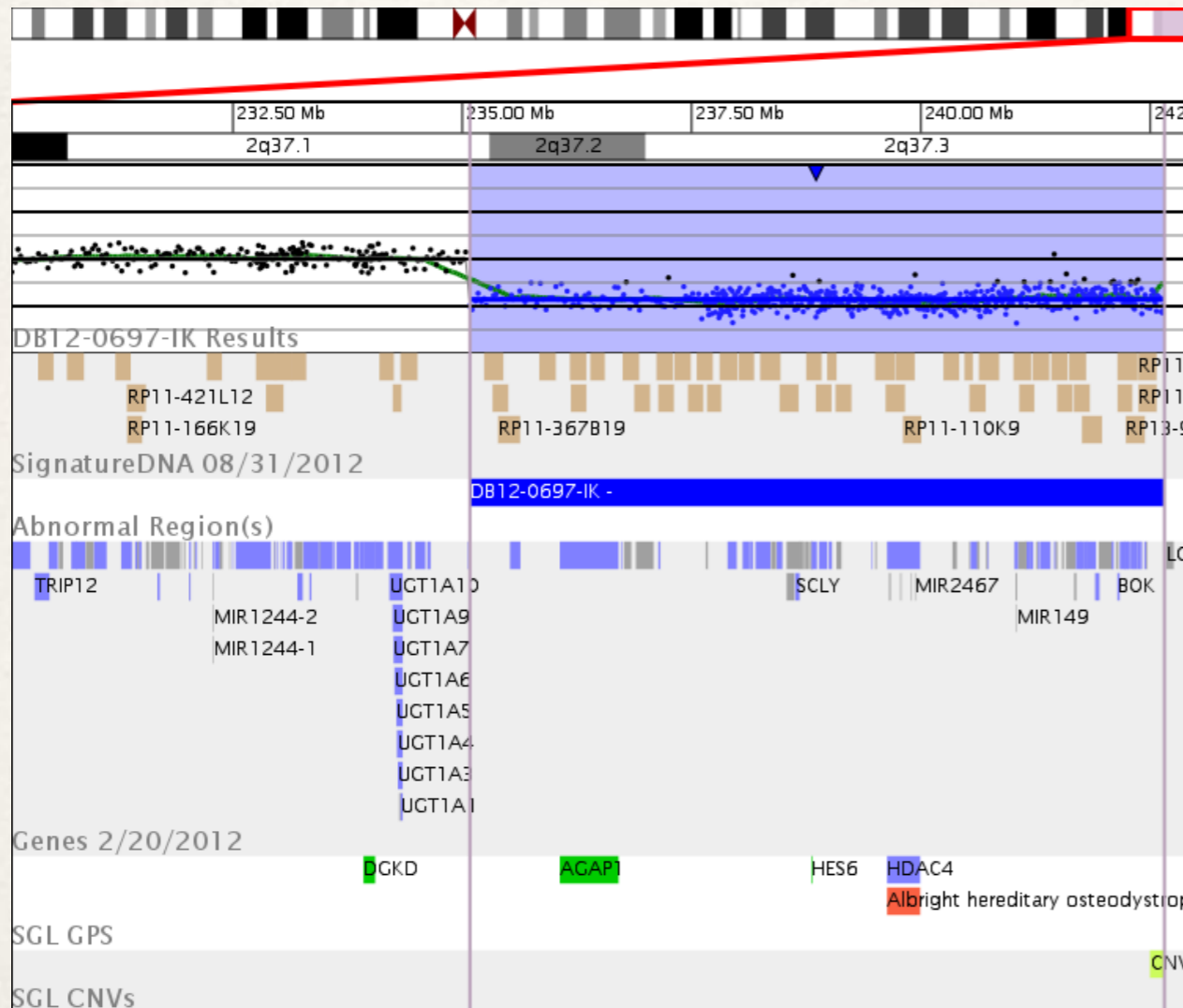
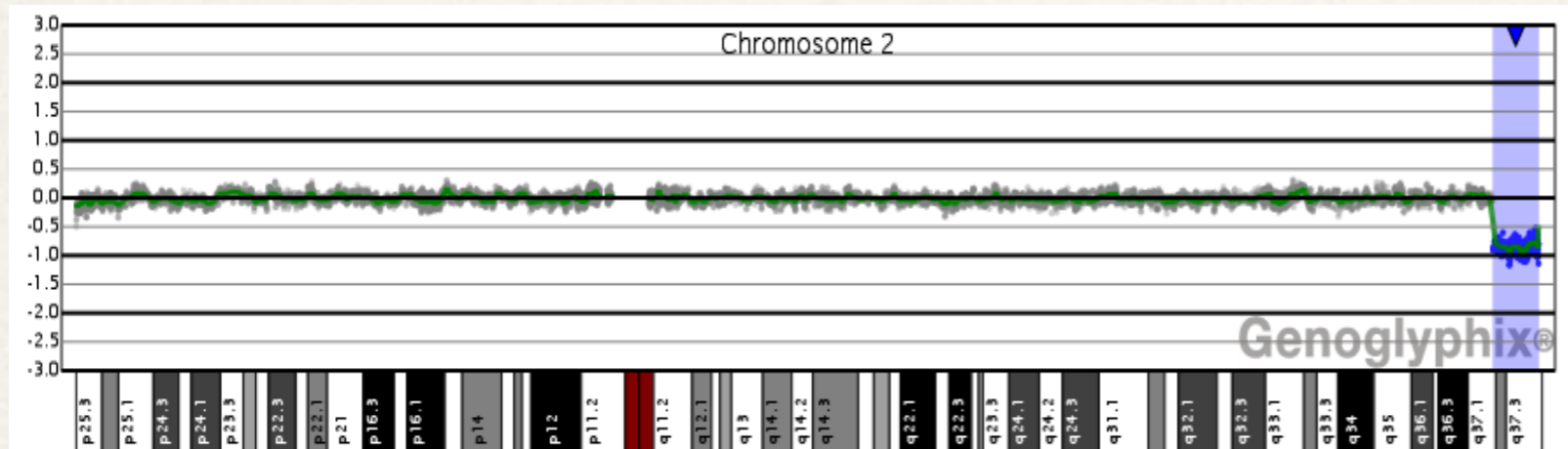

Væg dysmorfísk einkenni
Feitlaginn

Eðlilegir litningar

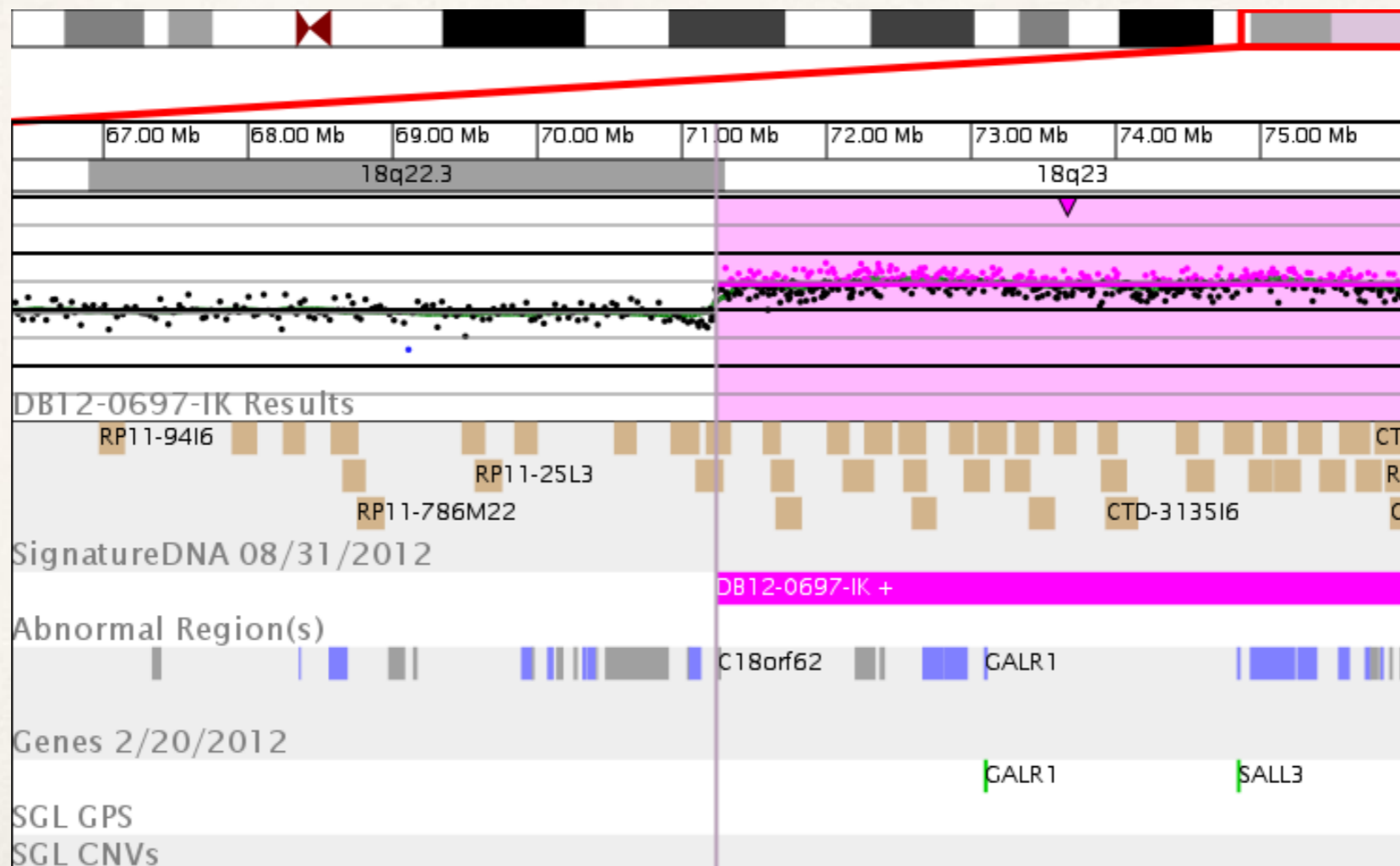
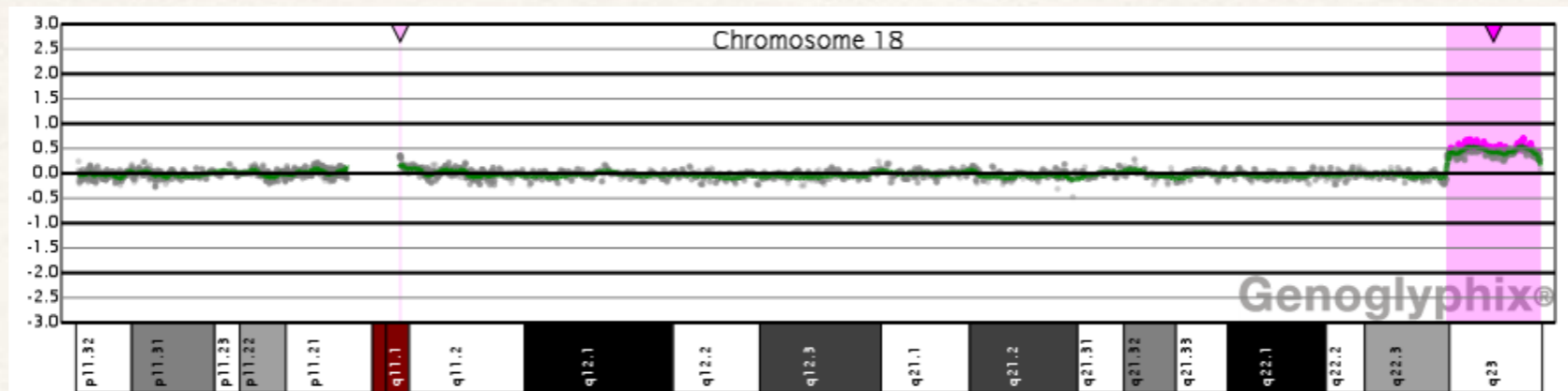
Örflögugreining sýnir 7,57 Mb brottfall á enda 2q

77 gen
41 OMIM gen

2q37 örbrottfallsheilkenni

Örflögugreining sýnir 4.88 Mb tvöföldun á enda 18q

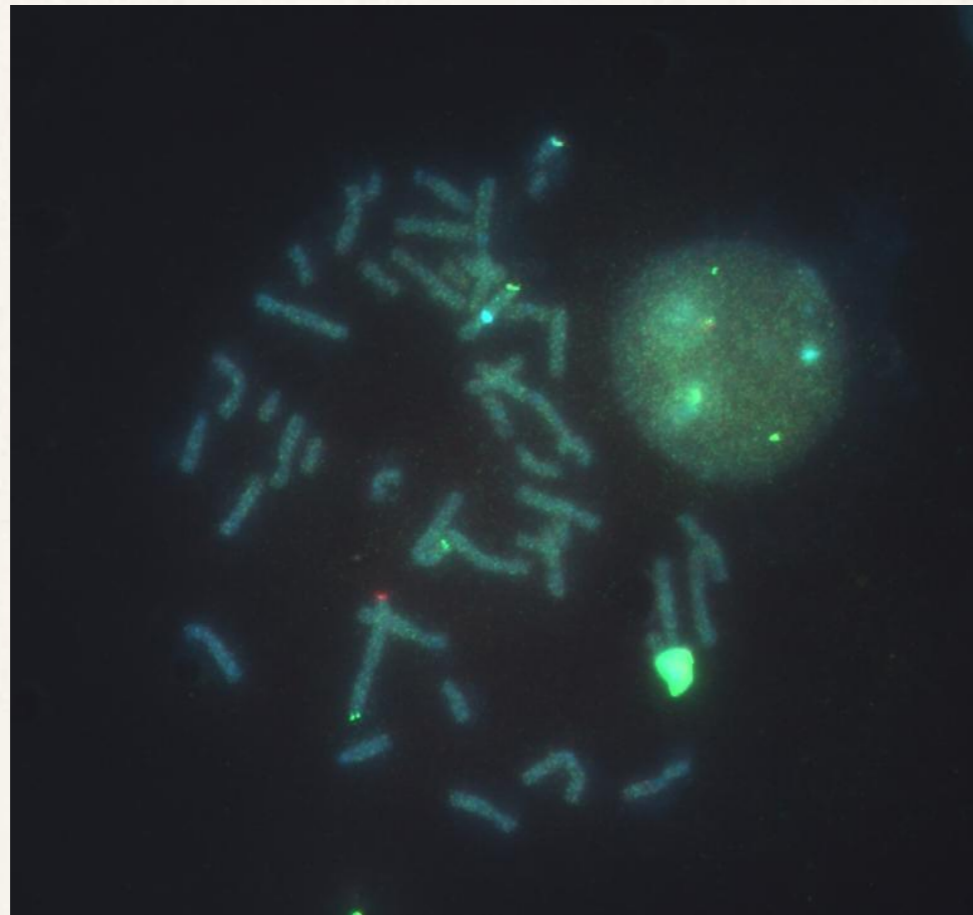

18 gen
10 OMIM gen

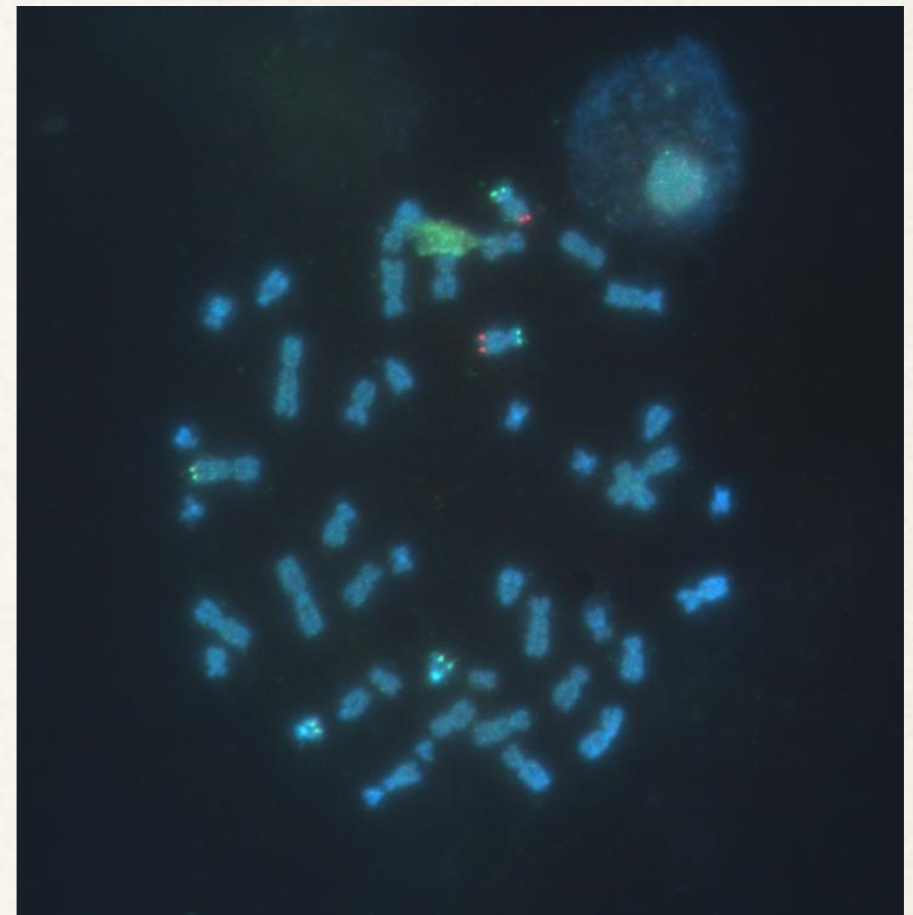

Staðfesting með FISH rannsóknnum

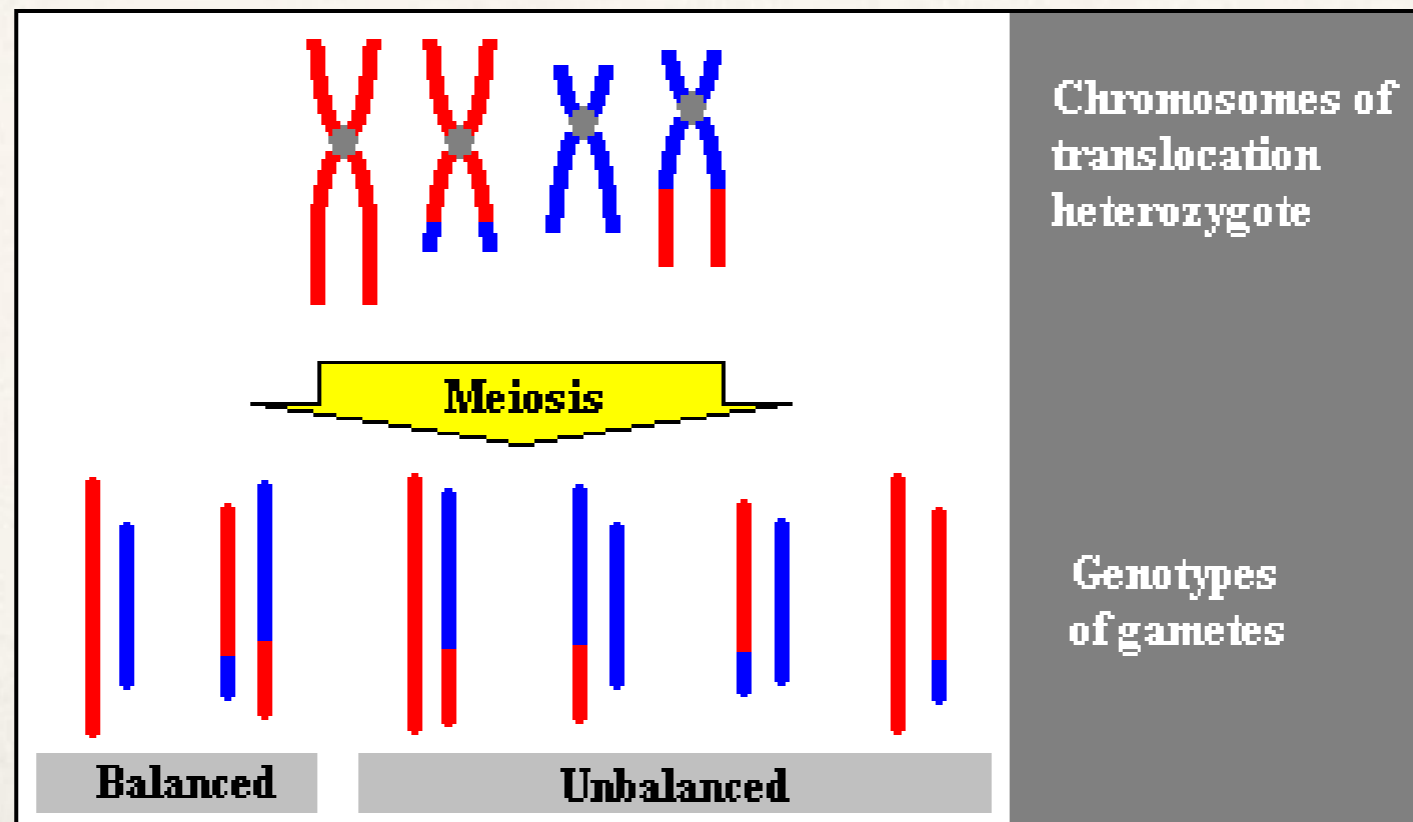
Vantar enda á 2q

Þrjár endar 18q þ.m.t. einn á 2q

Hvernig er hægt að skýra brottföll og tvöföldun?

Jöfn yfirfærsla hjá foreldri

En hvað með greiningu á genum?

Erfðabrigði

- ↳ Erfðaefnið er texti. Fjórar sameindir (basar) ígildi bókstafa. Raða sér upp eins og perlur á perlufesti. Upplýsingar fólgnar í röðinni.
- ↳ Gen uppskrift af einum hluta líkmans
- ↳ Breytileg basaröð (stafabreytingar í texta)
- ↳ Breytingar í fjölda erfðaefnisraða (eðlilegt að vera með tvö eintök)
- ↳ Breytingar í byggingu erfðaefnis
- ↳ Þýðing:
  - ↳ Meinvaldandi
  - ↳ Líklega meinvaldandi
  - ↳ Óþekkt klínísk þýðing
  - ↳ Líklega meinlaus
  - ↳ Meinlaus

Leit að erfðabrigðum í viðkomandi geni þegar eru margar mismunandi breytingar

---

- Næmi takmarkað.
- Greinir ekki öll erfðabrigði:
  - ↳ Leit nær ekki til alls gensins
  - ↳ Leit greinir ekki öll erfðabrigði á leitarsvæðinu
- ↳ Ef ekkert erfðabrigði finnst þá þarf það ekki að merkja að ekkert erfðabrigði sé til staðar
- ↳ Ef erfðabrigði finnst í DNA röð er oft óvíst hvort það hafi áhrif á virkni viðkomandi gens
  - ↳ Samband arfgerðar og svipgerðar er oft óljóst

Dæmi þar sem erfitt að að túlka þýðingu erfðabrigðis

---

5 ára drengur með ýmis vandamál:

Smávaxinn

Klumbufætur og spastískur í ganglimum

Þroskahömlun

Einhverfueinkenni

Hækkun á CK

Ósértækar sjúklegar breytingar í vöðvasýni.

Erfðabrigðaleit í DMD (dystrofín) geni leiddi í ljósi áður óþekkt erfðabrigði í amínósýru p.V763D.

Þýðing erfðabrigða

Meinvaldandi
Líklega meinvaldandi
Óviss þýðing
Líklega meinlaus
Meinlaus

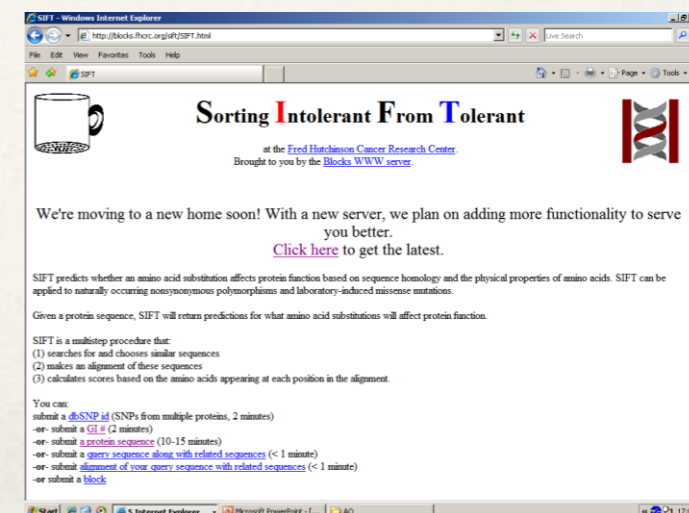
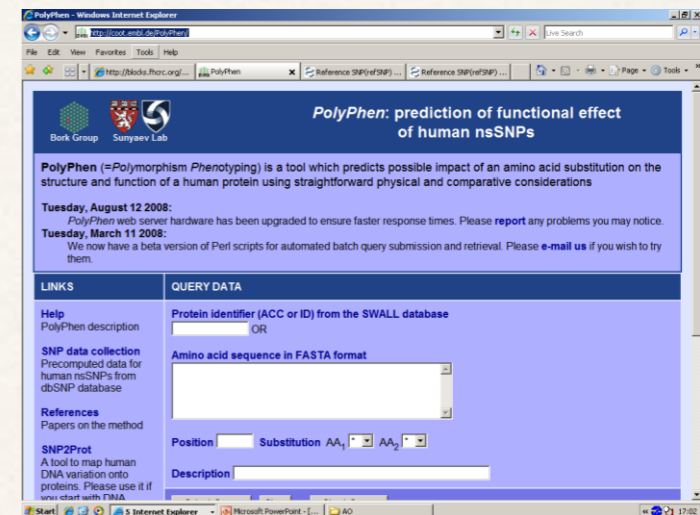
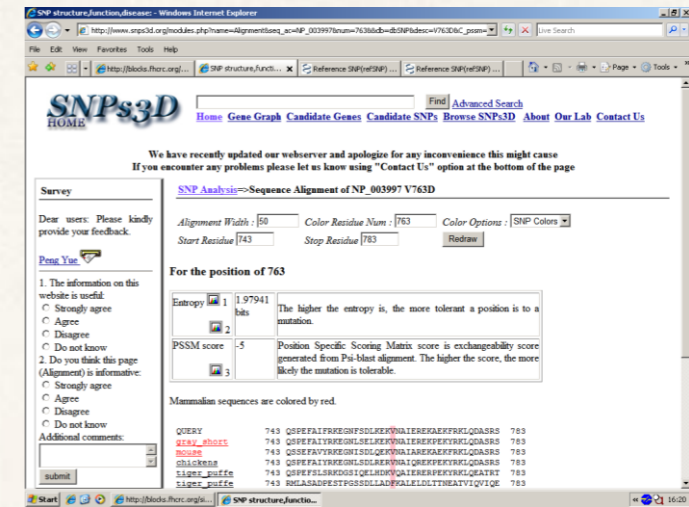
SNPS3D

Ýmis tölvuprógröm og
gagnabankar hjálpa við túlkun.

Polyphen

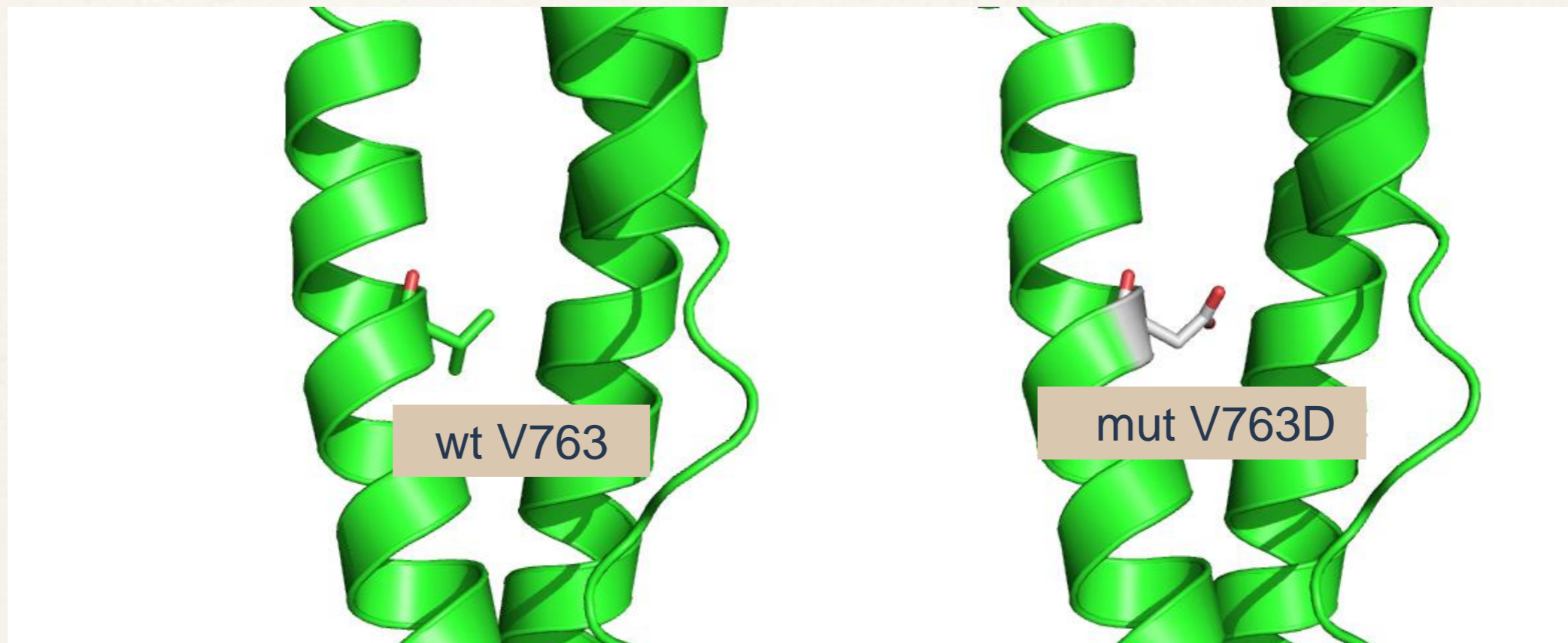
Í þessu tilviki voru
tölvuprógrömin ekki sammála
um þýðingu breytingarinnar.

SIFT

Spár um byggingu próteins sýndu staðsetningu amínósýrubreytingar

---

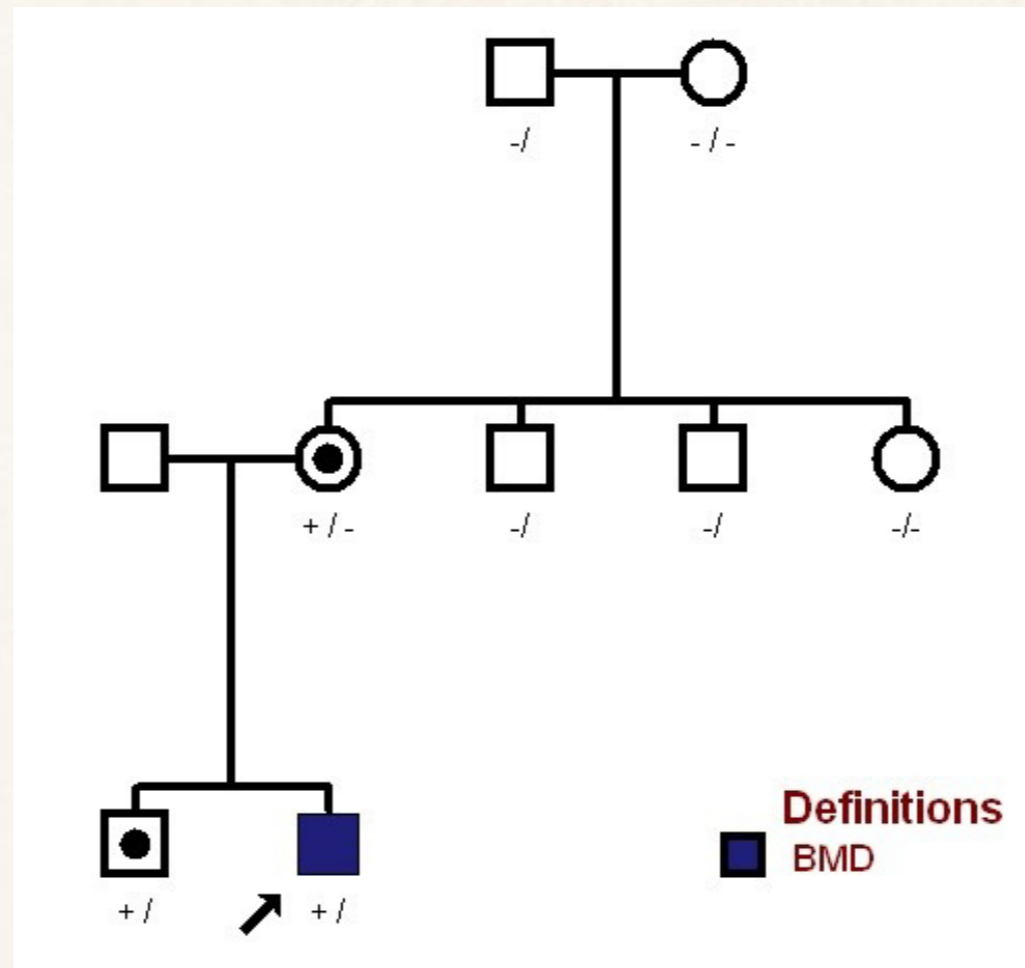
Breytingin í vafnsfælinni glufu.

Nýja amínósýran er hlaðin og vatnssækin

Spáir því að erfðabrigði sé meinvaldandi

Fjölskyldurannsókn

+ p.V763D

- Ný stökkbreyting
- Fylgist erfðabrigði og sjúkdómur að?
- Óþekkt þýðing

Háafkastaraðgreining

- ❖ Raðgreining á mörgum genum
  - ❖ Fjölgenarannsókn, “panel rannsókn”
- Heildrænar raðgreiningar
  - ❖ Raðgreining á útröðum (útraðagreining)
  - ❖ Raðgreining alls erfðaefnisins

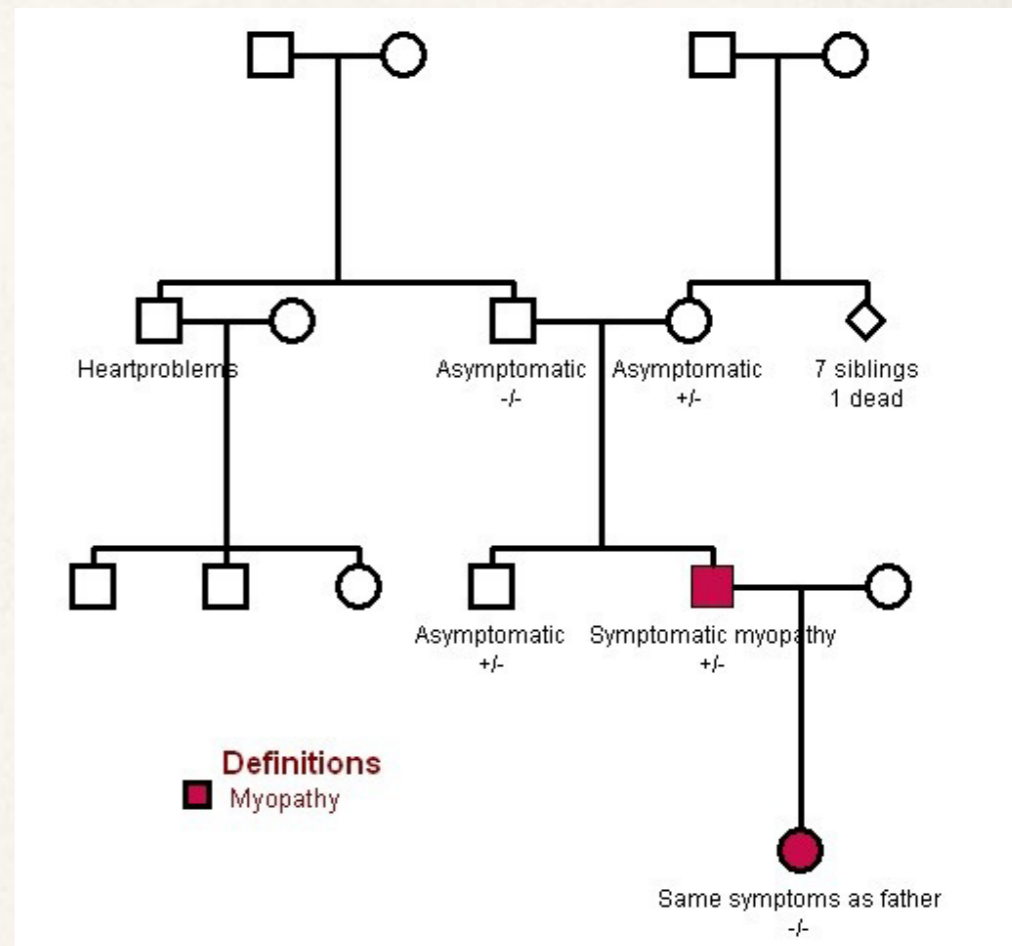
Erfðaefnisröð eins einstaklings
prentuð út.

- Grunur um eingena sjúkdóm þar sem mjög mörg meingen geta valdið sjúkdómi
- Grunur um eingena sjúkdóm þar sem erfðarannsóknir hafa ekki leitt greiningar
- Allir?

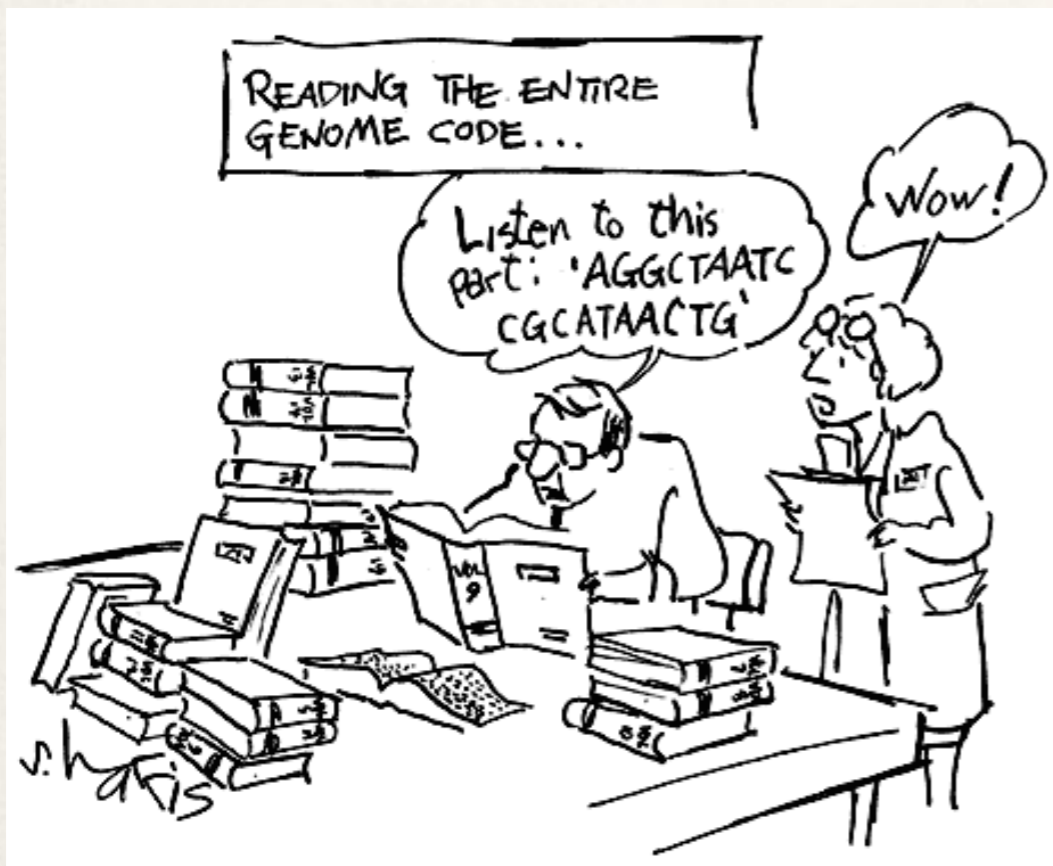
Flokkun á erfðabrigðum er vandasöm

- Faðir og barn með vöðvasjúkdóm
- “Þekkt” meinvaldandi erfðabrigði
- Fylgir ekki sjúkdómi
- Útraðagreining sýndi breytingu í öðru geni

Viðtækar raðgreiningar öflugar en vandasamar

- ❖ Geta leitt til greiningar sjúkdóms
- ❖ Túlkun erfðabrigða vandasöm

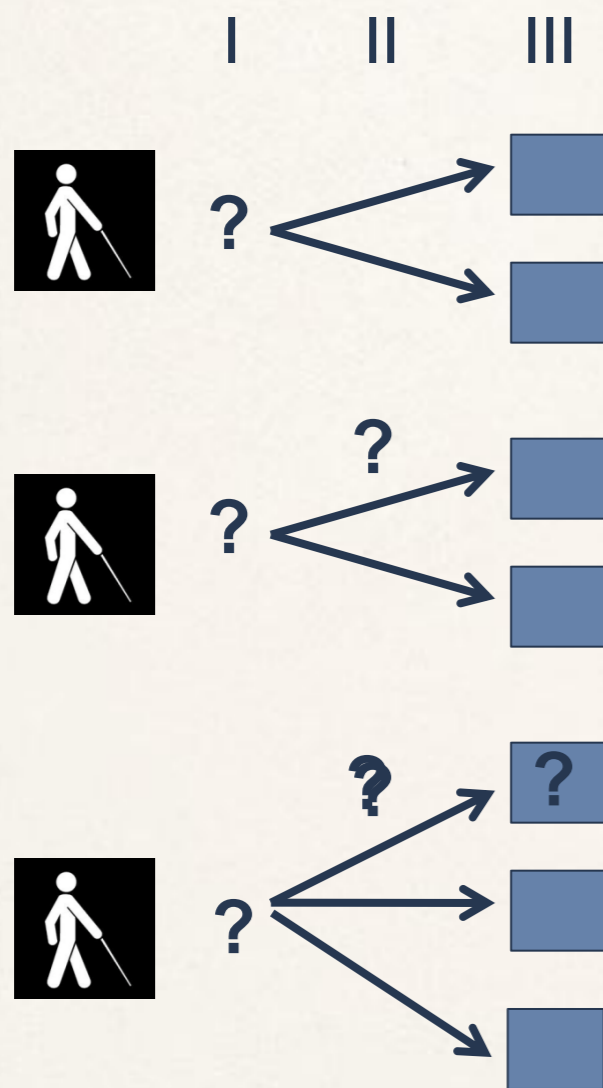
Tilfallandi niðurstöður - Aðrar niðurstöður

- .. Niðurstöður um einstakling sem hafa mögulega þýðingu fyrir heilsu viðkomandi eða barna og fundust við rannsókn á ótengdu vandamáli
- Aukin áhætta á sjúkdómum
- Arfberi fyrir arfgengan vísjandi sjúkdóm
- Rangt faðerni

Kermit kom til læknis vegna særinda í hálsi

Þrjú stig óvissu

☞ Afleiðingar hvers kosts eru skýrar en einstaklingur óviss um hvaða leið hentar best

☞ Afleiðingar hvers kosts eru skýrar en einstaklingur ræður ekki útkomu

☞ Einstaklingur ræður ekki útkomu og afleiðingar hvers kosts óskýrar

Fólk er mismunandi

Second derivative with respect to X

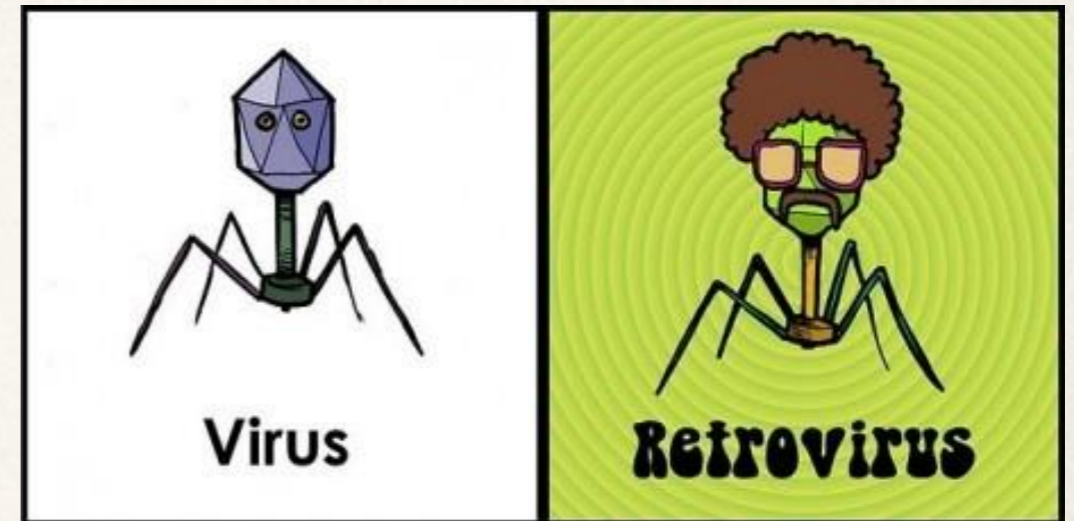
Shrodinger Wave Function

$$\frac{\partial^2 \psi}{\partial x^2} + \frac{8\pi^2 m}{h^2} (E - V)\psi = 0$$

Position

Energy

Potential Energy

You should've gone to 9GAG.COM

- ❖ Skilningur á læknisfræði og vísindum
- ❖ Gildi
- ❖ Reynsla
- ❖ Markmið
- ❖ Internet

Töfrahugsun

Dæmi

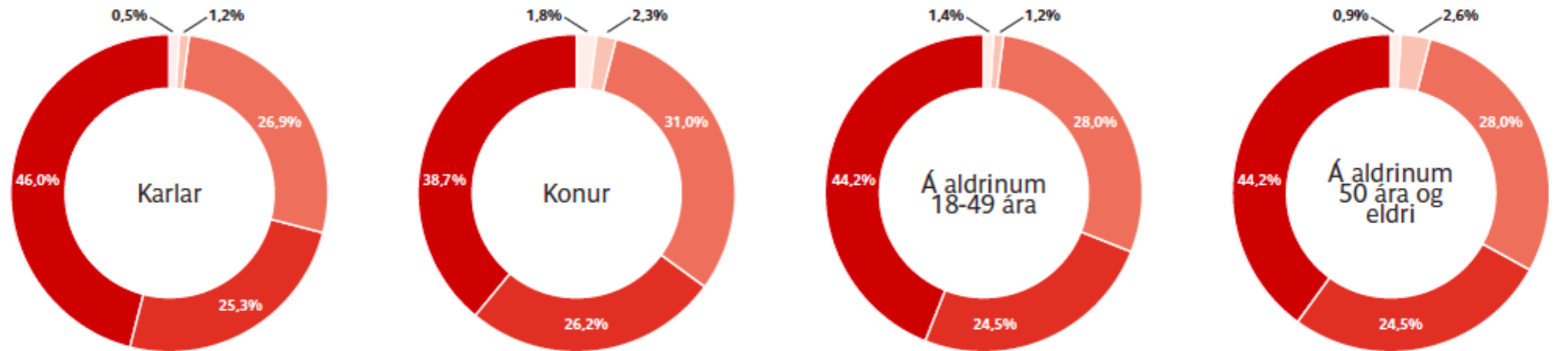
☞ “Trúir þú á að gæfa fylgi skeifum?”

☞ Að sjálfsögðu ekki. .... “En mér er sagt að þær geti gefið gæfu jafnvel þó þú trúir ekki á það.”

Hvað ertu góður bílstjóri?

→ Eftir kyni og aldri

Upplýst samþykki – áður en rannsókn fer fram

↳ Vandmeðfarnar upplýsingar:

- ↳ Varanleg niðurstaða – arfgerð breytist ekki
- ↳ Innsti kjarni einstaklingsins
- ↳ Forspárgildi um horfur og áhættu einstaklings og fjölskyldumeðlima

↳ Útskýra fyrir viðkomandi tilgang rannsókna og mögulegar niðurstöður:

- ↳ Hvers konar stökkbreytingar geta fundist og valda þær sjúkdómi?
- ↳ Óvissa með þýðingu
- ↳ Hvað ef engin stökkbreyting finnst?
- ↳ Þýðing fyrir sjúkling/einstakling og aðra fjölskyldumeðlimi
- ↳ Tilfallandi niðurstöður - aðrar findings ef viðtæk rannsókn

Erfðarannsóknir á börnum

- ↳ Notaðar til sjúkdómsgreininga eins og hjá fullorðnum
- ↳ Almennt ekki ráðlagt að prófa einkennalaus börn fyrir sjúkdómum sem koma fram á fullorðinsaldri og engin fyrirbyggjandi meðferð þekkt
- ↳ Betra að prófa þau þegar þau hafa aldur til að taka þátt sem þroskaðir fullorðinir einstaklingar 18 ára eða eldri
- ↳ En hvað með tilfallandi niðurstöður úr heilðrænni rannsókn?

Nýjungar í meðferð

- ↳ Lyf sem draga úr afleiðingum ákveðinna erfðabrigða
- ↳ Ensím og próteinmeðferð
- ↳ Genalækningar
- ↳ Genaviðgerðir

Þakkir fyrir áheyrn
